

УДК 81'373.2

ІДЕОПОЕТОНІМІЯ ДИЛОГІЇ КЕНА ФОЛЛЕТТА “СТОВПИ ЗЕМЛІ” ТА “СВІТ БЕЗ КІНЦЯ”

Мініна О. В.

Статтю присвячено дослідженню ідеопоетонімів у творах Кена Фоллетта “Стовпи Землі” та “Світ без кінця”. У статті розглянуто різні підходи до іменування предметів духовної культури, виокремлено та визначено термін “ідеопоетонім”. У ході дослідження виявлено структурні та семантичні особливості ідеопоетонімії діалогії письменника.

Ключові слова: хрематонім, ідеонім, ідеопоетонім, поетонімосфера, літературна ономастика.

Статья посвящается исследованию идеопоэтонимов в произведениях Кена Фоллетта “Столпы Земли” и “Мир без конца”. В статье рассматриваются разные подходы именования предметов духовной культуры, выделен и сформулирован термин идеопоэтоним. В ходе исследования выявлены структурные и семантические особенности идеопоэтонимии диалогии писателя.

Ключевые слова: хрематоним, идеоним, идеопоэтоним, поэтонимосфера, литературная ономастика.

The article is devoted to the study of ideopoetonyms in Ken Follett’s “The Pillars of the Earth” and “World without end”. The article focuses on different approaches of naming items of spiritual culture, the term ideopoetonym is singled out and defined. The research identifies ideopoetonyms structural and semantic features in in the writer’s dilogy.

Key words: khrematonym, ideonym, ideopoetonym, poetonymosphere, literary onomastics.

Ономастичний апарат художнього твору яскравий і різноманітний, має великий потенціал і не вичерпується дослідженням суто антропоетонімікону або топопоетонімікону, на яких зосереджено увагу більшості науковців. Однією зі складових поетонімосфери літературного твору є назви духовних предметів – ідеопоетоніми, але серед дослідників-ономастів все ще немає єдиної думки щодо визначення ідеопоетонімів як окремого розряду та й роботи, присвячені дослідженню цього розряду поетонімів, є досить рідкісним явищем.

Розв’язання цієї проблеми започатковано такими науковцями як О. В. Суперанська, В. Д. Бондалетов, Н. В. Подольська, О. І. Фоянкова, О. Ю. Карпенко, Л. В. Литвин, І. В. Хлистун та іншими. Наше дослідження має на меті проаналізувати ідеопоетоніми діалогії Кена Фоллетта “Стовпи Землі” та “Світ без кінця” шляхом визначення терміну *ідеопоетонім*, виявлення структурних і семантичних особливостей ідеопоетонімів.

Протягом багатьох років в ономастичних дослідженнях фігурував термін *хрематонім*, який, за словами О. В. Суперанської та В. Д. Бондалетова, позначав перш за все предмети матеріальної культури [6, с. 190; 1, с. 8]. У роботі О. І. Фоянкової хрематонім має значно ширше значення, і дослідниця визначає його як “індивідуальну назву предметів і продуктів духовної й матеріальної культури народу” [7, с. 4]. Уперше термін *ідеонім* з’явився у “Словнику російської ономастичної термінології” Н.В. Подольської та поєднував різні категорії, такі як артіонім, бібліонім, гемеронім, геортонім, документонім, поетонім, хрононім [5, с. 61], але назви предметів духовної культури, як-то назви та заголовки будь-яких писемних творів, художніх, релігійних, наукових, політичних і т. ін., були лише складовою ідеонімів та називалися бібліонімами [5, с. 42]. Термін *ідеонім* було запозичено вітчизняними ономастами, зокрема О. Ю. Карпенко, яка наголосила, що за традицією вітчизняної ономастики ідеоніми – це назви ідеальних, духовних предметів. На її думку, передусім, це “безмежний океан заголовків” [3, с. 211]. Далі ту саму

термінологію використовують у своїх дослідженнях Л.В. Литвин, яка зазначає, що “ідеоніми художнього твору представлені власними іменами, що мають денотати в розумовій, ідеологічній, художній сфері людської діяльності” [4, с. 10] та І. В. Хлистуна, яка стверджує, що в контексті художнього твору вони “становлять, по суті, місткі “згорнуті” інформаційні структури, певний код, що розшифровується компетентним читачем і слугує важливим компонентом структурно-семантичної організації тексту” [8, с. 10-11]. Оскільки вслід за В. М. Калінкіним власні назви в літературному творі ми ідентифікуємо як поетоніми [2], вважаємо доцільним для назви предмету духовної культури використовувати термін *ідеопоетонім*.

Особливістю ідеопоетонімії діалогії Кена Фоллетта “Стовпи Землі” та “Світ без кінця” є переважне використання реальних назв, які вказують на час розгортання подій, надають культурну характеристику персонажів, вживаються для змалювання їхнього емоційного стану, їхніх уподобань та навіть особових уподобань письменника. Слід зазначити, що ідеопоетоніми не є досить чисельним розрядом поетонімів у діалогії, але тим не менш цей факт не зменшує їх значущість. Отже ідеопоетоніми нараховують 41 одиницю у 80 вжитках (2,61% усіх поетонімів діалогії) та структурно поділяються на однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні й багатокомпонентні. Однокомпонентні ідеопоетоніми (9,76% усіх ідеопоетонімів діалогії) представляють два писемних джерела церковного спрямування *the Bible* і *the Rule* у творі “Стовпи Землі” й два писемних джерела медичного спрямування *the Canon* та *De Urinis* у творі “Світ без кінця”. Основоположним для християн різних націй споконвіку вважається ідеопоетонім *the Bible* – книга мудрості та істини. У тексті твору цей ідеопоетонім часто супроводжується іменником *stories* у сполученні *Bible stories* (від англ. “біблейські історії”), адже їх розповідали та зображували на вітражах у церквах, що свідчить про популярність Біблії не тільки серед людей, наближених до церкви, але й у середовищі заможних і освічених громадян. Так мати Джека навчила його читати та писати, навчила декільком мовам, а також навчила біблейським історіям, маленькому Джонатану, якого виховували при монастирі, з самого дитинства розповідали ці історії та, коли нарешті завершилось будівництво собору в Кінгзбріджі, усередині його прикрашали вітражи з зображенням біблейських історій: “Then she had taught him all she had learned from the nuns: reading and writing, music and numbers ... even *the Bible stories*”, “He did not tickle or chase him the way the monks did, but he told him *Bible stories* ...”, “The pictures showed *Bible stories*, heaven and hell, saint and prophets, disciples ...” [10, с. 33, 519, 1001]. Однокомпонентний ідеопоетонім – *the Rule* – скорочена, навіть трохи фамільярна форма повної назви книги *the Rule of Saint Benedict* – книги розпоряджень, написаної Святим Бенедиктом, для католицьких ченців. Фамільярності потребувала ситуація, контекст, у якому вжито цей ідеопоетонім: Елен, яка ненавиділа церкву та її служників, сприяючих розлученню Елен та Тома, висловила своє обурення владою церкви та презирство до її розпоряджень: “Tom was not sure whether they shared Ellen’s contempt for *the Rule* ...” [10, с. 303]. Відомо, що всередині XIV ст. європейські країни накрило волною епідемії чуми [9, с. 83], тому в цей час багато уваги було зосереджено на медицині та медичній літературі. Кен Фоллетт зобразив боротьбу з чумою в творі “Світ без кінця”, чим й пояснюється вживання ідеопоетонімів *the Canon* (історія медицини, упорядкована Авіценою) та *De Urinis* (практичний довідник Ісака Джудеса про сечу) є класикою середньовічної медицини [11, с. 870].

Двокомпонентні ідеопоетоніми представлено більш широко (29 одиниць, що складає 70,73% усіх ідеопоетонімів) писемними джерелами різного характеру та спрямування. У діалогії дуже вагоме місце посідають ідеопоетоніми церковного спрямування – 12 одиниць, таких як *the Book of Exodus*, *the Book of Revelations*, *the Holy Scriptures*, *Psalms of David*, *On Reverence at Prayer*, *the Song of Solomon*, *Mark’s gospel*, *the Book of Life*, *the Lord’s Prayer*, *Old Testament*, *Ave Maria*, *the Book of Genesis*. Кожний з цих ідеопоетонімів складається з лексеми-апелятива, що відносить поетонім до цього семантичного розряду, та слова-кода, яке й свідчить про спрямування всієї книги. Так, наприклад, компоненто-апелятивом може виступати *book* (від англ. “книга”), а компонентами-кодами стають *Exodus* (від англ. “вихід, масова втеча”) – “Книга про втечу”, мається на

увазі масова втеча євреїв з єгипетського рабства під керівництвом Мойсея [12] або *Revelations* (від англ. “одкровення, прозріння”) – “Книга одкровень”, або *Genesis* (від англ. “походження”) – “Книга Буття” тощо. Ідеопоетонім *the Holy Scriptures* (від англ. “Святе писання”) сам говорить за себе, а поетоніми *Psalms of David* або *Mark’s gospel* мають в своїх назвах елементи *Psalms* (від англ. “псалом”) та *gospel* (від англ. “Євангеліє”) і антропоетоніми, які вказують на авторів цих джерел, тобто “Псалми Давіда” й “Євангеліє від Марка” відповідно.

До групи двокомпонентних ідеопоетонімів належать також писемні джерела наукового характеру, зокрема філософського, математичного й медичного. Уживання ідеопоетонімів філософської та математичної направленості мотивовано сюжетом твору “Стовпи Землі”, де настоятель монастиря Кінгзбрідж Філіп, високоосвічена та інтелігентна людина, цікавився не виключно церквою та релігією, але й різними науками, зокрема філософією, тому вжито ідеопоетонім *the Consolation of Philosophy* (від англ. “заспокоєння філософією”), де ключовою лексемою є *Philosophy*. У тому самому творі людиною, яка цікавилась математикою, виявився Джек, який знайшов своє покликання у будівництві, тому вивчав біографію Евкліда та його книгу *Elements of Geometry* (від англ. “елементи геометрії”), де компонентою-кодом стало слово *Geometry*. Вище ми вже згадували про епідемію чуми, про яку йдеться в сазі “Світ без кінця”, тому використання ідеопоетонімів медичного характеру є мотивованим сюжетом твору та подіями, зображеними в творі, звідси ідеопоетоніми *Ars Medica*, *Poem on Medicine*, *Diet and Hygiene*, *On the Parts of Medicine*, *The Kingsbridge Panacea*, у яких ключовим словом є або *Medicine* (від англ. “медичина”), або тісно пов’язані з ним *Hygiene* (від англ. “гігієна”) та *Panacea* (від англ. “панацея”). Двокомпонентні писемні джерела суспільного та економічно-політичного спрямування: *Domesday Book*, *Constitutions of Clarendon*, *Ordinance of Laborers*, *Magna Carta*, *the Statute of Laborers*. Здавалось би ідеопоетонім *Domesday Book* (від англ. “Книга Судного Дня”), назва якого посилається на біблейський Судний день, коли усім людям буде висунуто список усіх їхніх діянь, має розповідати про життя за Законом Божим та страх перед Судом Божим, але навпаки уявляє собою звід матеріалів першого середньовічного всезагального земельного перепису, який мав надати уяву про завойовані норманами землі та можливі з них прибутки [9]. Друга книга *Constitutions of Clarendon* (від англ. “Кларендонські постанови”), по суті документ політичного характеру, пов’язаний із конфліктом між монархом та церквою. Справа в тому, що Генріх II мав намір провести церковну реформу, а саме реформу церковних судів, що і було викладено у “Кларендонських постановках”, але Фома Кентерберійський відмовився їх підписувати через те, що вони мали обмежити привілеї церкви [9]. Кен Фоллетт називає “Кларендонські постанови” суперечливими – “... *the controversial Constitutions of Clarendon* ...” [10, с. 1039] – мабуть, саме через велику кількість суперечок, які вони спричинили. Ідеопоетоніми *Ordinance of Laborers*, *the Statute of Laborers* мають справу зі статутом прав робітників, адже *Ordinance* та *Statute* (від англ. “статут”) та *Laborer* (від англ. “робітник”), а поетонім *Magna Carta* (від латин. “велика хартія”) використано письменником для позначення “Великої хартії вільностей”, у якій зазначались привілеї всіх прошарків населення, які мав визнати король [9, с. 64], але які шли всупереч його побажанням: “... a widow’s right to refuse marriage is actually guaranteed by *Magna Carta* ... I made the mistake of mentioning that to His Majesty” [11, с. 843]. До двокомпонентних ідеопоетонімів належать і літературні писемні джерела, зокрема *the Romance of Alexander*, *the Song of Roland*, *Virent Oculi*, *the story of Susanna*. Закономірностями вживання цих ідеопоетонімів є, по-перше, використання лексем *song* (від англ. “пісня”), *story*, *romance* (від англ. “романс, історія”), по-друге, використання антропоетонімів, які є головними персонажами цих літературних творів, так *the Romance of Alexander* (від англ. “Історія Олександра”), *the Song of Roland* (від англ. “Пісня про Роланда”), *the story of Susanna* (від англ. “Історія Сюзанни”). Поряд з вищезазначеними реальними ідеопоетонімами письменник використовує й вигаданий *Timothy’s Book*, з назви якої стає зрозумілим, що це – книга, яку написав Тимофій, а вже в контексті твору “Світ без кінця” Кен Фоллетт дає зрозуміти, що це книга про історію монастиря Кінгзбрідж, його мешканців і про будівництво собору: “In the monastery library

there is a history of the priory, called *Timothy's Book*, that tells all about the building of the cathedral" [11, с. 61].

Трикомпонентні ідеопоетоніми представлено 6 одиницями писемних джерел церковного характеру: *the Rule of St/Saint Benedict*, *St Benedict's Rule*, *St Matthew's Gospel*, *St. Luke's Gospel*, *the Gospel of St. Matthew* та 1 одиницею літературного писемного джерела *the Pilgrimage of William of Orange*. Ідеопоетоніми церковної направленості створюються за допомогою лексем *St/Saint* та *Rule* або *Gospel* й антропоетонімів. Вище вже йшлося про Закон Святого Бенедикта, церковного документа, який за ступінню важливості для ченців поступається тільки священній Біблії та перед яким вони клялися у слухняності: "... and they swore obedience to *the Rule of St Benedict*, not to monastic officials" [10, с. 145]. У двології Кен Фоллетт уживає дві взаємозамінні форми: *the Rule of St/Saint Benedict* або *St Benedict's Rule*. Літературний ідеопоетонім *the Pilgrimage of William of Orange* (від англ. "Паломництво Вільгельма Оранжського") також уявляє собою трикомпонентну модель та представляє твір про паломництво та пригоди персонажа, один із творів, які були дуже популярними в той час. Таким чином Кен Фоллетт віддає данину зображеному в двології часу та подіям, звертаючи увагу на тодішню мову, культуру, духовні цінності у вигляді літературної спадщини. Єдиним багатоконпонентним ідеопоетонімом двології виступає писемне джерело церковного характеру *the Revelation of St. John the Divine* (від англ. "Одкровення Святого Іоана Богослова"), у якому майже всі компоненти вказують на спрямування ідеопоетоніму.

Підсумовуючи все сказане, зазначимо, що ідеопоетоніми як маркери розвитку духовної культури є невід'ємним елементом поетонімосфери художнього твору. Перспективним напрямком дослідження є аналіз набутків матеріальної культури, адже матеріальна та духовна культура нерозривно пов'язані між собою.

Література

1. Бондалетов В. Д. Русская ономастика: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101 "Рус. Яз. и лит." / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Калінкін В. М. Поетика оніма / В. М. Калінкін. – Донецьк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.
3. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія / О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2006. – 378 с.
4. Литвин Л. В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX – XX століть) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Л. В. Литвин. – К., 2006. – 17 с.
5. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
6. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
7. Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте. Учебное пособие / О. И. Фоякова. – Ленинград : ЛГУ, 1990. – 104 с.
8. Хлисту́н І. В. Власна назва в українській поезії II пол. XX ст. (семантико-функціональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / І. В. Хлисту́н. – К., 2006. – 27 с.
9. Штокмар В. В. История Англии в средние века / В. В. Штокмар. – СПб. : Алетейя, 2005. – 203 с.
10. Follett Ken *The Pillars of the Earth* / K. Follett. – London : Pan Books, 1990. – 1076 p.
11. Follett Ken *World Without End* / K. Follett. – New York : New American Library, 2008. – 1015 p.
12. The NIV Bible [Electronic resource] – Режим доступу до джерела: <http://www.biblica.com/niv/study-bible/exodus/>.